

УДК 373.21

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ВИХОВАННЯ У ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

І. Г. Табачник

У статті надана сутнісна характеристика понять духовність, психічне здоров'я, духовне здоров'я, емоційний інтелект. Представлені особливості формування у дітей дошкільного віку уміння дарувати радість і добро як засобу розвитку емоційного інтелекту і збереження психічного здоров'я. Наведені емпіричні методи дослідження та форми роботи з розвитку емоційної сфери дошкільників, які позитивно впливають на духовний розвиток. Представлені результати експериментально-дослідницької роботи, що підтверджують необхідність впровадження спеціально організованої програми для дошкільників, спрямованої на формування вміння дарувати добро і радість оточуючим.

Ключові слова: духовність, психічне здоров'я, духовне здоров'я, емоційний інтелект, чуїність, педагогічні умови, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. У дошкільному віці закладається основний фундамент знань, умінь, понять і норм, що є основою для подальшого розвитку особистості. Але існує така проблема, коли батьки звертають увагу лише на розвиток інтелектуальних здібностей дитини, не піклуючись про її духовний розвиток.

Аналіз психолого-педагогічної літератури і власні спостереження свідчать про проблеми в емоційній сфері дітей старшого дошкільного віку: підвищену тривожність, страхи, знижену самооцінку, а також жорстокість та агресивність.

Емоційна регуляція поведінки та діяльності є домінуючою в дошкільному віці, а соціальні емоції відіграють найважливішу роль у духовному розвитку та вихованні морально-етичних міжособистісних стосунків.

Саме актуальність проблеми розвитку духовної сфери дошкільників й обумовила вибір нашого дослідження, спрямований на формування вміння дарувати добро і радість як засіб духовного розвитку дошкільників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових та методичних джерел показав, що проблемі розвитку духовної сфери завжди приділялась значна увага (Дж. Майер, Д. Ноумен, П. Саловей). Не обійшли

у своїх дослідженнях дану проблему і такі дослідники як В. Алексеєнко, І. Бех, М. Вишневецький, І. Єрмаков, І. Зайченко, О. Зеліненко, І. Прокопенко.

Що таке духовність? Який орган людини є духовним – розум, серце чи почуття? Є різні відповіді. Священнослужителі вбачають, що серце є джерелом духовності. Професор В. Войно-Ясенецький (Свт. Луки) в книзі «Дух, душа и тело» (1945-1947) пише, що розум, безумовно, не дух, а лише вираження, прояв духу [1].

Дух, духовність, на наш розсуд, є не просто породження серця та торкається розуму, але є таким, що охоплює своїм впливом усю сутність людської особистості.

Духовність – опанування людиною вищими духовними цінностями з погляду розуміння нею та сприйняття своєї єдності з Богом, які виявляються у співпереживанні, співвідчуттях, моральній готовності співпрацювати в ім'я добродійності, вищих ідеалів, любові, сподівань (В. Войно-Ясенецький) [3]. Значним і важливим елементом духовності є феномен культури. Це велике й багатогранне поняття культури є запорукою здоров'я, довголіття, успіху. Як зазначає Л. Нечепоренко, до феномену особистісної культури належать засвоєні ідеї, образи, духовні цінності, які входять елементом у соціальний досвід особистості, засвоюються у такий спосіб, що людина стає здатною розв'язувати всі гуманітарні й інші проблеми без напруги, вміє організувати свою життєдіяльність без конфліктів і ускладнень, допомагати іншим [2]. Гармонійність і комфорт особистого й приватного життя людини виражається у здоровому способі життя, успіхах у професійній діяльності, затишку в сім'ї. Духовний розвиток дитини необхідно починати з розвитку її емоцій та почуттів, які є важливою умовою становлення особистості маленької людини. Також розвиток духовної сфери дитини є запорукою психічного здоров'я.

На сучасному етапі реформування освіти в Україні однією з актуальних проблем вітчизняної педагогіки і психології є збереження психічного здоров'я дитини та сприяння її адаптації в соціумі. Життя доводить, що в складних умовах найкраще орієнтується, приймає рішення, й працює психічно здорова, комунікабельна людина.

Психічне здоров'я – це стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних виявів, забезпечує адекватну умовам діяльності регуляцію поведінки й діяльності. Загальною ознакою психічного нездоров'я є відсутність у індивіда здатності до довіри, радощів, подиву, захоплення, адекватної поведінки й внутрішньої гармонії.

Духовне здоров'я є визначальним у ставленні людини до себе, інших, суспільства і пріоритетним у ієрархії аспектів здоров'я.

Щоб зберегти психічне здоров'я необхідно мати високий рівень емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект – це здатність розуміти, аналізувати й контролювати власні почуття, емоції та вміння відчувати, розуміти настрої оточення. Рівень емоційного інтелекту є важливим засобом успішної самореалізації особистості. Найактивнішим популяризатором EQ вважається Д. Гоулмен, американський журналіст та психолог, який на матеріалах психологічних досліджень і опитувань довів, що успіх у житті залежить не стільки від логічного – IQ, скільки від здатності керувати своїми емоціями EQ.

Кожна людина народжується з обов'язковим потенціалом емоційної сенситивності, емоційної пам'яті, емоційної обробки та емоційного навчання.

Ці чотири вроджені компоненти формують серцевину емоційного інтелекту. Людина може розпочати життя з високим рівнем емоційного інтелекту, але з часом він може знизитися, якщо особистість набуває згубних емоційних звичок у дитинстві в сім'ї, де її ображають та зневажають.

Емоційний інтелект як і всі некогнітивні здібності, знання й компетентність дають людині можливість успішно вирішувати будь-які життєві ситуації. Високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції й розум, відчувати внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби й мотиви поведінки, рівновагу, а також скоригувати стратегію власного життя, тобто знайти ту саму духовність.

Дж. Майєр і П. Саловой виокремили типи здібностей, які складають основу емоційного інтелекту: знання про емоції; здатність управління емоціями; здатність розпізнавати емоції в інших; вміння мотивувати себе; здатність керувати соціальними стосунками в позитивному руслі.

До п'яти років дитина досягає певної самостійності, чітко осмислює і власну автономію, і автономію іншого. Вихователі дитячих садків знають, що п'ятирічні діти здатні до гострих переживань заздрості, і до яскравих проявів співчуття. Причому, як заздрість, так і співпереживання проявляється в діях: якщо дитина заздрить, вона може пожалітись, якщо співпереживає, то може поділитись самим найдорожчим для себе, щоб розрадити [4].

П'ятирічна дитина вже здатна зрозуміти переживання інших людей, пов'язати їх з певними діями. Це допомагає їй засвоїти рольову гру, яка займає центральне місце в життєдіяльності дітей цього віку і має

вирішальне значення для їх психічного розвитку. Проте дуже часто, в сьогоднішні, можна почути про агресивність дітей.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми.

Старший дошкільний вік є кризовим у розвитку дитини. З одного боку в неї вже сформовані певні соціальні та емпатійні навички, з іншого боку – дитина переживає кризу «дорослості» та стає вередливою та скутою. Спільна діяльність дітей орієнтована на вміння дітей узгоджено діяти один з одним, реагувати на стан партнера. Проте, емоційна сфера дитини, котра переживає кризовий період, найбільш вразлива, тому взаємовідносини дітей між собою, та взаємовідносини із дорослими можуть також переживати кризовий момент. Це викликає необхідність більш досконалих, комплексних педагогічних засобів, саме для дітей старшого дошкільного віку.

Одним з таких засобів є педагогічні ситуації. Ще Л. Виготський стверджував, що необхідно заздалегідь створювати умови, необхідні для розвитку відповідних психічних якостей, хоча вони ще не дозріли для самостійного функціонування. Отже, правильно організовані педагогічні умови являють собою результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (приймів), а також організаційні форми навчання для досягнення поставлених цілей [2].

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності використання спеціально-організованої програми для дошкільників; теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив усіх вищевказаних засобів на розвиток духовної сфери дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Формування у дітей уміння дарувати радість і добро як засіб розвитку емоційного інтелекту і збереження психічного здоров'я стало темою і головною метою дослідження.

Експериментальне дослідження здійснювалось на базі дошкільного закладу у контрольній та експериментальній групах дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження здійснювалось за допомогою емпіричних методів. Ми спостерігали за проявами емоцій дітьми як в спеціальних іграх, так і в повсякденному житті, а їх зміст фіксували в протоколах. Спочатку був проведений констатувальний експеримент. Його метою було визначити рівень прояву емоцій у дітей контрольної та експериментальної груп. Результати показали, що в контрольній групі 25% дітей виявили низький рівень (пасивність, байдужість, неадекватність); 55% - середній рівень (є прояві позитивних емоцій, вміння співчувати, але їх вияви ситуативні, не стійкі); 20% - високий рівень (вияви емоційного інтелекту здатності до

довіри, радощів, подиву, захоплення). В експериментальній групі 20% дітей виявили низький рівень, 60% - середній, 20% - високий рівень).

На формуальному етапі експерименту, який було побудовано за програмою розвитку вміння дарувати добро і радість оточуючим, яка була складена спираючись на досягнення психологічної та педагогічної науки, на заняття висвітлені в періодичній пресі та з урахуванням власного досвіду, було проведено:

- роботу з батьками (знаходження спільної лінії виховання вдома та в дошкільному закладі);
- застосування психогімнастики ;
- проведення творчих ігор;
- етичні бесіди та заняття на основі оповідань В.Сухомлинського «Нехай я буду вашою, бабусю», «Добре слово», «Сьома донька», «Ковзани та межі» та інші;
- щоденну систематичну роботу з відстеження та корегування поведінки дитини (щоденник добрих справ).

Тому, використовуючи певні методи взаємодії з дитиною старшого дошкільного віку, можна сприяти вихованню знань про стан, настрій людини, тварини або інших живих істот зі слів, жестів, постави; вміння висловлювати співчуття, підтримку, виявляти доброзичливість у взаєминах з однолітками; розуміння того, що доброта та милосердя є цінністю людського життя [3; 4].

Індивідуальну роботу з дітьми старшого дошкільного віку можна почати з прийомів саморегуляції. Навчати дошкільників вмінню володіти собою в різних ситуаціях корисно починати з релаксаційних вправ.

Серед вправ, що використовувалися на формуальному етапі експерименту можна виділити основні:

– бесіда про милосердя. Що означає слово «милосердя»? Наведіть приклади милосердних вчинків. Воно допомагає чи заважає жити? Чи кожен може стати милосердним? Що робити, щоб стати милосердним? Вам знадобиться: настільно-друкована гра «Так чи ні» (з набором картинок, серця, вирізані з картону, сонечко та промінці).

– моделювання «Сонечко милосердя». Кожна дитина отримує промінець сонечка милосердя та називає те, що вона може зробити милосердного. Промінці клеяться навколо сонечка (не треба питати, що ти зробив милосердного. Виставляти напоказ своє милосердя некрасиво).

– колективна розмова «Як діє чуйна людина». Діти обговорюють ситуації та виносять два рішення: як вчинила б чуйна людина, нечуйна людина. Вправа для рефлексії: як вчинив би ти?

Мовленнєва гра «Скажи добре слово». Діти стають у пари, кожна пара повинна по черзі сказати один одному добре слово (що передає співчуття): слова похвали; слова підтримки; слова радості; слова вдячності.

Практичне завдання «Квіточка добрих справ». Після перегляду мультфільму за казкою В. Катаєва «Квітка-семиквітка» діти отримують домашнє завдання: виготовити вдома разом із батьками квітку-семиквітку. Середина квітки – коло, до якого прикріплюються пелюстки, що знімаються. На кожному пелюстку записаний добрий, милосердний вчинок (допомогти мамі помити посуд, нагодувати маленьке бездомне кошенятко, віддати його у добрі руки, помиритися з другом, допомогти молодшій сестричці навчитися застібати гудзики, догляд за рослинами...). Завдання дається на тиждень. Наприкінці тижня діти мають принести квітку до дитячого садка і розповісти про добрі справи, які їм вдалося виконати за тиждень. Модель квітки діюча, можна кожного тижня замінювати «пелюстки добрих справ» на нові.

Запропоновані вправи відповідають головному соціальному замовленню – вихованню дієздатної, самостійної особистості з креативним мисленням.

За допомогою контрольного експерименту, метою якого було визначення результативності формуальному експерименту були виявлені наступні зміни у розвитку дітей експериментальної групи, порівняно з дітьми контрольної групи: високий рівень виріс на 20%, середній на – 10, а низький впав на 10%.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Звичайно, поки що рано ставити крапку в цьому експерименті, але вже можна сказати, що такі ігри та заняття подобаються дітям, мають позитивний результат: діти стають більш чутливими до інших, краще поведуться, легко виконують творчі завдання, в них розвиваються навички кращого спілкування. У дітей зникає напруженість та тривожність, підвищується самооцінка.

Отже, експериментальне дослідження підтвердило нашу гіпотезу про те, що проведення роботи з батьками, ігор, етичних занять, бесід, психогімнастики, постійної та систематичної щоденної роботи з розвитку емоційної сфери, позитивно впливають на духовний розвиток дітей дошкільного віку.

Елемент новизни виявився у створенні програми, спрямованої на формування уміння дарувати добро і радість оточуючим.

Таким чином, можна рекомендувати педагогам та батькам використовувати в роботі з дітьми ці ігри та вправи, що позитивно впливають на розвиток емоційної сфери дошкільників.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: [у 2 кн.]. – Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех / [ред. О.І.Цибульська]. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т. 4. Детская психология / Л.С. Выготский; Под ред. Б.Д. Эльконина. – М.: Педагогика, 1984. – 432 с.
3. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності: [монографія / За наук. ред. Т.І. Поніманської, І.М. Дичківської]. – Рівне: Волинські береги, 2012. – 208 с.
4. Розумне виховання сучасних дошкільнят: методичний посібник / Н. Гавриш, О. Брежнева, І. Кіндраг, О. Рейпольська; За загальною редакцією О. Брежневої. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 176 с.

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ СПОСОБОВ ВОСПИТАНИЯ НА ДУХОВНОЕ РАЗВИТИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ

И. Г. Табачник

В статье дана сущностная характеристика понятий духовность, психическое здоровье, духовное здоровье, эмоциональный интеллект. Представлены особенности формирования у детей дошкольного возраста умения дарить радость и добро как средства развития эмоционального интеллекта и сохранения психического здоровья. Приведены эмпирические методы исследования и формы работы по развитию эмоциональной сферы дошкольников, которые положительно влияют на духовное развитие. Представлены результаты экспериментально-исследовательской работы, подтверждающие необходимость внедрения специально организованной программы для дошкольников, направленной на формирование умения дарить добро и радость окружающим.

Ключевые слова: *духовность, психическое здоровье, духовное здоровье, эмоциональный интеллект, чуткость, педагогические условия, дети старшего дошкольного возраста.*

THE INFLUENCE OF MODERN METHODS OF EDUCATION: DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS

I. H. Tabachnik

The article presents the essential characteristic of the concepts of spirituality, mental health, spiritual health and emotional intelligence. The peculiarities of formation at children of preschool age, the ability to give joy and goodness as a means of developing emotional intelligence and mental health. The empirical research methods and forms of work on development of the emotional sphere of preschool children that have positive influence on spiritual development are described. The results of experimental research work, confirming the need for the introduction of specially-organized programs

for preschoolers aimed at developing the ability to give kindness and joy to other are presented.

Key words: *Spirituality, mental health, spiritual health, emotional intelligence, sensitivity, pedagogical conditions, children of senior preschool age.*

Табачник І. Г. – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: itabachnik@mail.ua

Tabachnik I. H. – Ph.D, Lecturer in the Department of Theory and Methodology of Preschool Education, Municipal Institution «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: itabachnik@mail.ua

УДК 378.147

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ СТУДЕНТАМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

П. О. Тадєєв, Г. Ф. Мартинюк

У статті обґрунтовано можливість використання міжнародних наукометричних баз у науковій діяльності студентами вищих навчальних закладів. Акцентовано, що вміння послуговуватися ними відкриває молодим науковцям нові можливості, як-от: отримувати нову інформацію про нові напрямки досліджень, складати рейтинги науковців, обробляти статистичні дані про наукову діяльність, приймати управлінські рішення завдяки миттєвому доступу до наукової інформації.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, міжнародні наукометричні бази, науково-дослідницька діяльність студентів.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Становлення України як самостійної держави, прагнення до інтеграції в європейський освітній простір кардинально впливає на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах. Європейський вимір у підготовці висококваліфікованих фахівців підвищує якість освіти, сприяє підготовці до життя в полікультурному суспільстві. У нинішньому